

Kuntaliiton näkemykset JTS-valmisteluun

Keskeiset nostot

- Julkisen talouden velkaantumisen taittamista on jatkettava niin, että sopeutustoimet eivät heikennä enää yleistä luottamusta. Kuntien valtionosuudet eivät ole kuitenkaan valtion yleisiä menoja. Ne ovat osa yhteiskunnan ydinpalvelua ja talouskasvun perustaa: koulutusta ja sivistystä. Tällä hallituskaudella kuntapalveluista on sopeutettu jo paljon: Ei enää valtionosuusleikkauksia eikä alikompensoituja lisävelvoitteita kunnille.
- Valtionosuusjärjestelmää on mahdollista selkeyttää vielä tämän hallituskauden aikana tehtävillä päätöksillä
- Kehyskaudella on tunnistettava lakiesitysten kuntavaikutukset nykyistä huolellisemmin. Tietoa kuntavaikutuksista voi saada esimerkiksi Kuntaliitosta tai suoraan kunnista. Jos lakiesitys nostaa kuntien kustannuksia, se on todettava vaikutusarviossa avoimesti.

Julkista taloutta heikentävistä päätöksistä on pidättäydyttävä

Suomen talouskasvu on ollut jo pitkään erittäin vaimeaa ja työttömyysaste on noussut EU-maiden kärkeen. Heikon talouskasvun juurisyy on hidas yksityisen sektorin kasvu ja sen heikko tuottavuus. 2020-luvun alussa kotitalouksien ostovoimaa ja luottamusta tulevaan söivät erityisesti inflaation ja korkojen nousu sekä asuntovarallisuuden arvon lasku. Toisaalta työllisyys on pysynyt Suomessa notkahduksestaan huolimatta varsin hyvällä tasolla ja talousindikaattoreista voidaan löytää viime kuukausilta pieniä merkkejä käänteestä.

Suomi tarvitsee tulevina vuosina korkean arvonlisäyksen kasvua yrityssektorilla ja erityisesti korkean tuottavuuden aloilla. Sen mahdollistavat luottamus tulevaisuuteen, aineettomien investointien kasvu sekä nykyistä osallistuvampi markkinaehtoinen omistajuus. Poliittiset päättäjät eivät voi luoda



talouskasvua pelkästään hankkeilla, investoinneilla, tuilla, verohelpotuksilla tai sääntelyllä.

Suomen julkisen velan määrä on noussut kuluvalle hallituskaudella 90 prosentin tuntumaan suhteessa bruttokansantuotteeseen. Velkaantuminen on lisääntynyt, vaikka Suomen lainsäädäntö on velvoittanut hallituksia tiukan rahoitusasematavoitteen asettamiseen jo useiden vuosien ajan. Valtiovarainministeriön ennusteen mukaan julkisen talouden rahoitusasema ei korjaannu tulevina vuosina lainkaan, kun tulojen ja menojen erotusta tarkastellaan ilman työeläkelaitosten ylijäämää. Valtaosa alijäämästä kohdistuu valtiolle.

Julkisen talouden vahvistamistavoite ei ole ohjannut tai rajannut Orpon hallituksen päätösten kokonaisuutta tai muita linjauksia riittävästi. Sopeutustoimia on tehty, mutta niiden ohella on lisätty menoja ja investointeja sekä kevennetty verotusta. Osaltaan julkisen talouden tasapainottamistavoitteita on vaikeuttanut suhdanteiden ja geopolittisen tilanteen kärjistyminen. Alijäämämenettelyssä sovitulla nettomenopolulla pysymiseksi julkisen sektorin uusista sopeutustoimista on tarpeen mukaan päätettävä jo kuluvan vuoden kehysriihessä kuitenkin huomioiden, ettei vaaranneta luottamusta ja orastavaa myönteistä talouskehitystä.

Kuntatalouden tila ja näkymät

Kuntatalouden tila vuonna 2025 asettui jonkin verran kuntatalousohjelman ennustetta vahvemmaksi. Tästä huolimatta investoinnit ja odotettua voimakkaammin nousseet työttömyyden kustannukset painoivat kuntatalouden toiminnan ja investointien rahavirran reippaasti miinukselle. Talouden tilaa rasittivat myös muun muassa heikosti kehittynyt veropohja sekä valtionavustusten väheneminen. Kuntien ja kuntayhtymien tilikauden tulos heikentyi vuodesta 2024 asettuen noin +740 miljoonaan. Kuntien ja kuntayhtymien lainakanta nousi lähelle 21 miljardia euroa.

Kuntien ja kuntayhtymien tuoreet tilinpäätösarviot eivät tuoneet yllätyksiä kuntien talousnäkyymiin. Painelaskelman mukaan kuntatalous pysyy kehyskaudella investoinnit huomioiden alijäämäisenä. Kustannuksia kasvattavat lähivuosina muun muassa kuntien varautuminen sekä kasvavilla paikkakunnilla myös asunto- ja infrarakentaminen. Yksittäisissä kunnissa talouden näkymät vaihtelevat voimakkaasti. Keskeisin keino vaikuttaa kuntien talousnäkyymään on veropohjan ja verotulojen vahvistaminen.

Katse kokonaisuuteen: Ei enää valtionosuusleikkauksia

Kuntien valtionosuuksia on leikattu kuluvalle hallituskaudella toistuvasti ja asteittain kasvavilla päätöksillä. Vuodesta 2026 alkaen kuntien valtionosuuksiin kohdistettiin esimerkiksi uusi 75 miljoonan euron leikkaus aieman koko hallituskaudeksi päätetyn indeksijäädytyksen päälle. Myös valtionavustuksia on supistettu rajusti.

Kuntien valtionosuusleikkaus ei tuo säästöä julkiseen talouteen, sillä vaikka leikkaus pienentää valtion menoja, se vastaavasti vähentää samaan julkiseen sektoriin kuuluvien kuntien tuloja. Koko julkisen talouden tasolla toimet kumoavat toisensa.

Kuntien valtionosuuksiin kohdistetut leikkaukset tai kompensoimatta jääneet lisäkustannukset kääntyvät kuntien veronkorotuksiksi ja palvelujen heikennyksiksi. Vuoden 2023 alusta alkaen leikkaukset ovat kohdistuneet sivistystoimen palveluihin, koska sivistystoimen osuus kuntien nettokäyttökustannuksista on noin kolme neljäsosaa. Kuntien valtionosuusleikkaukset ovat siis käytännössä leikkauksia yhteiskunnan ydintehtäviin: varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen palveluihin.

Myös kotoutumisen rahoitusta on leikattu toistuvasti. Kotoutumispalvelut vahvistavat maahanmuuttajien kielitaitoa ja työmarkkinavalmiuksia, edistävät työllistymistä, vähentävät sosiaaliturvan tarvetta, ehkäisevät syrjäytymistä ja siten lisäävät pitkän aikavälin taloudellista vaikuttavuutta. Kotoutumiseen ei tule kohdistaa enää uusia leikkauksia, jotta kunnilla on riittävät resurssit palveluiden järjestämiseen, vaikuttavuuden varmistamiseen sekä maahanmuuttajien työllistymisen ja kotoutumisen pitkäjänteiseen edistämiseen, samalla kun palveluita voidaan kehittää paikallisiin tarpeisiin vastaaviksi.

Hallituskauden loppupuolella ei tule sortua enää päätöksiin, joilla toimeenpannaan hallitusohjelman leikkauksia nipistämällä summa kuntien valtionosuuksista, kuntien muusta rahoituksesta, heikennetään maksu- tai verotulojen kertymiä tai lisätään kuntien rahoitusvastuuta. Kuntien valtionosuusrahoitukseen ei tule myöskään kohdistaa ennakollisia leikkauksia laskennallisten säästöarvioiden, esimerkiksi digitalisaation, perusteella. Digitalisaatio vaatii panostuksia ja hyödyt saadaan vasta vuosien päästä.

Uusia säästöjä pohtiessaan hallituksen tulee ottaa huomioon julkisen talouden kokonaisnäkökulma ja välttää julkisen sektorin sisäisten alasektoreiden välistä osaoptimointia. Säästöjä saavutetaan ainoastaan rakenteellisilla, tuottavuutta vahvistavilla uudistuksilla tai julkista sektoria sopeuttavilla meno- tai tulomuutoksilla.

Kiinteistöverouudistus eteenpäin

Kunnat tarvitsevat oikeudenmukaisen verojärjestelmän, jossa verotusarvot ja veronmaksajien verorasitus ovat oikeassa suhteessa kiinteistöjen käypiin arvioihin. Arvostamisuudistus perustuu Maanmittauslaitoksen ja Tilastokeskuksen tekemään laajaan selvitystyöhön kiinteistöjen arvostamismenettelmistä ja arvojen määrittämisestä. Verotietojen tiedonhallintaa tulee kehittää edelleen Verohallinnon ja kuntien välillä.

Kuntien sääntelyn määrä on lisääntynyt ja rahoitus pienentynyt hallitusohjelman vastakkaisista tavoitteista huolimatta

Kuntien normiohjauksen keventäminen ei ole edennyt hallitusohjelman lupamalla tavalla. Aidosti erilaisten kuntien toimintaedellytyksiä turvaavia, toimintavapauksia lisääviä ja taloudellisia säästöjä tuovia normien kevennyksiä ei ole tehty. Samanaikaisesti kunnille on säädetty huomattavasti enemmän uutta sääntelyä. Esimerkiksi oppimisen tuen uudistus toi perusopetukseen uusia tiukentavia kriteereitä eikä kelpoisuuksien määrittelyyn saatu toivottuja joustoja. Paine ei ole helpottamassa, sillä lisää tiukennuksia on jo valmistelun alla.

Normien keventämisen varjolla on leikattu kuntien rahoitusta ennakoivasti. Kuntien tehtävien ja velvoitteiden purkamisella tavoiteltiin kuntien taloudellisen tilanteen helpottamista, ei vaikeuttamista. Vuoden 2024 kehysriihessä päätetty normileikkaus kuntien peruspalveluiden rahoitukseen tulee purkaa. Vuonna 2026 valtionosuuden vähennys kuntien velvoitteiden ja tehtävien purkamiseen liittyen ylsi 21,8 miljoonaan euroon.

Mikäli kuntien velvoitetaakkaa halutaan aidosti keventää, tulisi tarkasteluun ottaa mitoitus ja pätevyysvaatimukset. Saman aikaisesti tulisi myös erityisen harkiten tarkastella valmistelussa olevia tiukennuksia.

Valtionosuusjärjestelmää on mahdollista selkeyttää vielä tämän hallituskauden aikana tehtävillä päätöksillä

Kuntien toimintaedellytyksiä helpottavat ja hallitusohjelmaan sisältyvät keskeiset isot uudistukset - kuntien rahoitusjärjestelmän uudistus, kiinteistöverouudistus ja kuntien taloudellista tilannetta helpottava norminpurku - eivät ole edenneet tällä hallituskaudella toivotulla tavalla. Valtionosuusuudistuksen kaaduttua vaarana on, että nykyisen sivistys- ja elinvoimakunnan sote-historia sekä erityisesti kunnan sote-poikkileikkausvuosien taloudellinen asema määrittävät kunnan valtionosuutta ja veroprosenttia vielä pitkään.

Kuntien valtionrahoituksen logiikan kannalta on ristiriitaista, että kymmen-kunta kuntaa maksaa vuosittain valtiolle oikeudestaan järjestää lakisääteisiä peruspalveluita kuntalaisilleen (nk. negatiivisen valtionosuuden kunnat).

Kuntien valtionosuusjärjestelmää on mahdollista selkeyttää kevyin säädös-muutoksia vielä tämän hallituskauden aikana. Järjestelmää yksinkertaistaisi ja sen jatkokehittämistä helpottaisi se, jos sote-uudistuksen tasauserät ir-roitettaisiin mahdollisimman pikaisesti erilleen peruspalvelujen valtionosuu-desta. Samoin valtionosuudesta tulisi irrottaa erilleen kuntien rahoitusosuus perustoimeentulotukeen.

Nämä erät - sote-uudistuksen tasauserät ja perustoimeentulotuen rahoitus - eivät ole valtionosuutta järjestelmän varsinaisessa merkityksessä ja järjes-telmään sekoitettuna estävät mahdollisuutta uudistaa kuntien lakisääteisiin tehtäviin eli sivistystoimeen ja työllisyyteen liittyvää valtionosuusjärjestel-mää. Lisäksi tämän ratkaisun sivutuotteena päästäisiin muodollisesti eroon myös negatiivisista peruspalvelujen valtionosuuksista.

Pitkällä aikavälillä kunnat tarvitsevat rahoitusjärjestelmän, joka turvaa laa-dukkaat kuntien peruspalvelut ja välttämättömät investoinnit kohtuullisella vero- ja maksurasituksella. Kuntien rahoituksen kokonaisuuden uudistami-nen ja ennustettavuuden lisääminen tulisikin olla ytimessä parlamentaari- sessa kuntien tulevaisuustyössä.

Kasvun edistämiseksi valtiolta odotetaan sujuvia lupaprosesseja ja kevyempää sääntelyä

Kuntien ja kaupunkien rooli koko Suomen kasvun ajurina on laaja ja kiista-ton. Osaava työvoima ja sen oikea kohdentuminen luo pohjan kestäväälle kasvulle. Kuntien maapolitiikka, liikenteellinen saavutettavuus, hankinnat ja sujuvat viranomaisprosessit luovat yrityksille vakaan investointiympäristön. Kuntien ja kaupunkien opetus-, kulttuuri- ja liikuntapalveluilla taas ediste-tään ihmisten hyvinvointia sekä alueiden elinvoimaa ja yhteisöllisyyttä.

Kasvunäkökulmasta ei voi korostaa liikaa sitä, että kuntien ja kaupunkien kasvutoimia hankaloittavien normien purkamista tulee jatkaa. Uudella lain-säädännöllä ei tule asettaa uusia, byrokratiaa lisääviä normeja.

Lupaprosessien hitaus ja jähmeys jarruttavat jo nyt investointeja Suomeen. Lupaprosessien sujuvuudesta ja riittävästä resursseista on huolehdittava muun muassa valtion aluehallintouudistuksen yhteydessä.

Kuntien kasvun, kilpailukyvyn ja väestökehityksen edistäminen edellyttää kansainväliset osaajat paremmin huomioivaa maahanmuuttopolitiikkaa. Suomen on kehitettävä EU- ja ETA-alueen ulkopuolelta muuttaville kansainvälisille osaajille ja heidän perheenjäsenilleen suunnattua oleskelulupamallia. Pysyvä oleskeluoikeus tulisi myöntää tietyt kriteerit täyttävälle hakijoille nykyistä käytäntöä huomattavasti aikaisemmin. Tämä vahvistaisi Suomen vetovoimaa ja auttaisi osaajia asettumaan myös pienemmille paikkakunnille. Maahanmuuttopolitiikan kehittämisessä on hyödynnettävä muiden osaamisperusteista maahanmuuttoa onnistuneesti toteuttaneiden maiden, kuten Kanadan, kokemuksia.

Julkisen sektorin tulee huolehtia entistä tavoitteellisemmin Suomen eri alueiden saavutettavuudesta ja kansainvälisistä yhteyksistä, myös tietoliikenteessä. Teiden ja ratojen korjausvelkaa on kurottava umpeen ja toteutettava kasvua edistäviä kehittämishankkeita.

Sähkön tuotanto ja kulutus kasvavat nopeasti uusiutuvan energian sähköistämisen teollisuuden, vetytalouden, datakeskusten sekä liikenteen ja lämmityksen sähköistymisen seurauksena. Tämä kehitys lisää tarvetta vahvistaa sekä kantaverkkoa että alueellisia siirtoyhteyksiä koko maassa. Riittävän sähköntuotantokapasiteetin tulee olla säävarmaa, joustavaa ja puhdasta, kovasti vaihtelevan tuuli- ja aurinkovoiman lisäksi.

Valtion tulee kehittää sähkönsiirtokapasiteettia kaikkialla Suomessa energiatuotannon ja energiantensiivisen teollisuuden tarpeita vastaavaksi sekä uusien investointien mahdollistamiseksi. Kuntien näkökulmasta on oleellista, ettei yksikään investointi jäisi toteutumatta puutteellisen sähköverkon seurauksena.

Investointien edistämiseksi valtion tulee luoda kansallisen investointinyrkkitoimintamallin vastinpariksi alueellisia investointinyrkkejä ja niiden välille tehokas yhteinen toimintamalli. Samalla Business Finlandin Invest in -toimintaa tulee vahvistaa, jotta se voi tehokkaammin tukea kuntia ulkomaisten investointien edistämiseksi. Investointien vauhdittamiseksi valtion tulee myös käynnistää ja resursoida teollisuuspuistojen kehittämisohjelma.

Valtion asuntopolitiikka on rakennemuutoksen, kasvun ja elinvoiman ajuri, joka tunnistaa moneen suuntaan yhtä aikaa muuttuvan Suomen erilaistuvien kuntien haasteet sekä hahmottaa keskeiset toimet. Valtion tukemaa asuntotuotantoa tarvitaan edelleen segregaaation ehkäisyyn, mutta kansallisen tason politiikkatoimien tulee olla aiempaa kohdennetumpia.

Yhdenmukaisista asukasvalinnoista tulee voida siirtyä kohdennetumpiin, kokeilevampiin asukasvalintakäytäntöihin. Korkotukilainojen vuotuiset

myöntämisvaltuudet on tarpeen määritellä suhdannetekijät huomioon otta-
viksi. Tuetun asuntokannan sääntelyä tulee keventää. Näillä ehdoin kaupun-
git kykenevät suunnittelemaan asuntotuotantoaan ja kehityshankkeitaan
pitkäjänteisesti. Niissä kunnissa, joissa vuokratuloyhtiöissä on vanhaa ja osin
autiona olevaa asuntokantaa, tulee mahdollistaa asuntokannan hallittu alas-
ajo.

Toimia, joilla voidaan helpottaa korkeaksi noussutta työttö- myyttä

Kunnilla on vahvat taloudelliset kannusteet edistää kasvua ja työllisyyttä
monin eri tavoin. Tilanne vaatii kuitenkin uusia avauksia, koska avoimet työ-
paikat ovat vähentyneet ja pitkäaikaistyöttömyys on kasvanut huolestutta-
vasti. Kuntien toimivaltaa ja liikkumavaraa työttömien auttamisessa on lisät-
tävä nopeasti ja rahoituksen riittävyys varmistettava.

Työllistämiseen kannustavia malleja tulisi kohdentaa nykyistä vahvemmin
maahanmuuttajiin, jotta heidän kiinnittymisensä suomalaisille työmarkki-
noille nopeutuu ja kielitaito vahvistuu käytännön työssä. Kotoutumiskoulu-
tuksessa hankittu kielitaito on vaarassa heikentyä, ellei sitä pääse käyttä-
mään arjessa ja työelämässä. Tämän vuoksi työnantajien kynnystä palkata
maahanmuuttaja on madallettava kohdennetuilla kannusteilla ja joustavilla
kokeiluilla.

Tutkimusten mukaan yrityksille myönnetty palkkatuki tuottaa julkiselle ta-
loudelle enemmän tuloja kuin kuluja. Alkaneiden palkkatukijaksojen määrä
on sen hyvistä vaikutuksista huolimatta kuitenkin romahtanut. Syynä tähän
ovat rahoitusleikkausten ohella sääntelymuutokset, jotka ovat tehneet palk-
katuesta kankean työvälineen. Yksi byrokratiaa lisännyt tekijä on palkkatuen
tiukat, 5 ja 10 kuukauden määräajat. Ne ovat joillekin työnhakijoille liian pit-
kät ja toisille taas liian lyhyet työnhakijan aseman vakiinnuttamiseksi.

**Kuntaliitto ehdottaa, että palkkatuen määräajat tulee poistaa, jolloin työ-
voimaviranomainen voisi määritellä palkkatuen keston itse. Myös työssä-
oloehto tulisi palauttaa palkkatuettuun työsuhteeseen ja se tulisi nostaa
palkkatuetussa työssä täysimääräiseksi. Tätä koskeva muutos voisi olla
voimassa esimerkiksi vuoteen 2028 saakka.**

Opiskelu työttömyyden aikana on hyvä tapa kääntää vaikea tilanne mahdol-
lisuudeksi, kun koulutus suuntaa kasvaville aloille tai osaamistaan päivite-
tään vastaamaan nykypäivän vaatimuksia. Opiskelu on työnhaun ohella pa-
rasta mahdollista työttömyysajan käyttöä.

Työttömien tulisi voida opiskella määräaikaisesti työttömyysetuudella siten, että opiskelun ajalta työttömyysetuudesta vastaisi valtio. Työvoimakoulutus on tähän toimiva väline, jonka käyttöä tulisi laajentaa etuuskoulujen rahoitusvastuisiin tehtävällä määräaikaisella muutoksella.

Työ- ja elinkeinoministeriön arviomuistio kuntouttavan työtoiminnan työelämään suuntautuvien palvelujen siirrosta kunnille ei vastaa hallitusohjelman kirjausta. Nykyisillä lakisääteisillä palveluilla ei vastata työmarkkinoilta pitkään poissa olleiden palvelutarpeeseen, eikä tilanne muutu nykyisiin palveluihin liittyvään lainsäädännön hienosäädöllä. Kuntouttavan työtoiminnan järjestämiseen on myös aina ollut erillisrahoitus, mutta arviomuistiossa rahoitusta ei ole enää huomioitu.

Viimeisimmät lakiuudistukset ja lakiehdotukset ovat tuomassa työnhakijoiksi uusia asiakkaita. Työnhakijoina on nyt jo suuri joukko ihmisiä, jotka eivät nykyisten palveluiden avulla ole siirtyneet työmarkkinoille. Nykyisten palvelujen sääntelyn väljentäminen ei helpota tilannetta, vaan tarvitaan kokonaan uudenlainen lähestymistapa.

Kuntaliitto esittää, että otetaan käyttöön työvoimapoliittinen avustus välityömarkkinoille kuntien myöntämänä täydentämään heikommassa työmarkkina-asemassa olevien palveluja vuoden 2028 loppuun saakka. Kolmannella sektorilla on pitkä kokemus pitkäaikaistyöttömien palveluista, ja kunnat voisivat yhdessä heidän kanssaan nopeasti ja vaikuttavasti kehittää uusia toimintamalleja työllistymisen haasteiden ratkaisemiseen.

Työvoimapoliittisen avustuksen tavoitteena on vahvistaa asiakkaiden työkykyä ja työelämätaitoja, kasvattaa osaamista esimerkiksi opintojen avulla ja löytää uusi suunta työmarkkinoille. Tässä yhteydessä on tärkeää tunnistaa erilaiset oppimisympäristöt, mahdollistaa osatutkintojen suorittaminen sekä tiivistää yhteistyötä koulutuksen järjestäjien kanssa. Kunnat kehittävät avustuksesta entistä tulos- ja vaikuttavuusperusteisemmän, jotta kolmannen sektorin kannusteet työllisyyden edistämiseksi olisivat samansuuntaiset kuin valtiolla ja kunnilla.

Näiden nopeasti toimeenpantavien toimien ohella pidemmällä aikavälillä tarvitaan kuntien työllisyyspalvelujen toteuttamista koskevan säädösympäristön joustavoittamista ja rahoituksen kehittämistä. Järjestelmään olisi perusteltua luoda myös hyvinvointialueille maksuosuus työttömyysturvaan ja/tai toimeentulotukeen kannustavuuden lisäämiseksi ja osaoptimoinnin välttämiseksi, koska monet työttömien tarvitsemista työkykyä ylläpitävistä sosiaali-, terveys- ja kuntoutuspalveluista ovat hyvinvointialueiden järjestämisvastuulla.

Sivistyspalveluihin joustomahdollisuuksia

Kunnan tehtävänä on pitää koko väestönsä hyvinvoinnista ja alueellisesta elinvoimasta huolta. Kuntien sivistys- ja kulttuuripalvelut eivät ulotu siten vain lapsi- ja nuorisoikäluokkiin, vaan kaikille kunnan asukkaille. Niiden hyvällä hoidolla vaikutetaan väestön hyvinvointiin ennaltaehkäisevästi.

Nuoret ikäluokat pienenevät asteittain niin varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa kuin toisen asteen koulutuksessa. Tämä haastaa palveluiden järjestämistä, saatavuutta ja saavutettavuutta, mutta samalla myös tuo mahdollisuuksia kustannussäästöjen tekemiseen ja osaamistason nostoon. Jotta tulevasta muutoksesta selvitään, on niin varhaiskasvatuksen kuin esi- ja perusopetuksen järjestämisessä mahdollistettava erilaiset tarkoituksenmukaiset toimintatavat.

Perusopetuksessa tulee mahdollistaa koulutuksen saavutettavuus kehittämällä joustavia opetusjärjestelyitä. Etäyhteyksiä hyödyntävää opetuksen järjestämistä tulee helpottaa. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen palvelukonaisuutta on selkiytettävä, jolloin turvataan palvelun saatavuus ja saavutettavuus. Alle kouluikäisten osalta etäpalvelu ei ole mahdollista.

Kuluvalla hallituskaudella OKM:n hallinnonalan tehtäviä on laajennettu muun muassa uudistamalla esi- ja perusopetuksen tukea. Laajeneviin tehtäviin osoitettu rahoitus ei ole täysimääräistä, jos samaan aikaan valtion-osuuksiin kohdistetaan muita rahoitusleikkauksia.

Valtion rahoitusleikkaukset lukiokoulutukseen ovat jatkuneet jo toistakymmentä vuotta. Tänäkin vuonna valtio vaikeuttaa huolehtimista lukiokoulutuksen laadusta ja saavutettavuudesta kohdistamalla lukiokoulutuksen rahoitukseen yli sadan miljoonan euron leikkauksen (996,13 €/opiskelija). Lukiokoulutuksen rahoitusleikkaus onkin poistettava rahoituslaista. Lisäksi kosmeettiseksi jäänyt lukiokoulutuksen rahoitusjärjestelmän hienosäätö vuosina 2026–2028 korostaa tarvetta käynnistää rahoitusjärjestelmän todellinen uudistaminen tukemaan koulutuksen saavutettavuutta.

Ammatillinen koulutus vastaa laajasti niin perusopetuksen päättävien oppivelvollisuudesta, vailla toisen asteen tutkintoa olevien nuorten osaamisen kehittämisestä sekä aikuisten jatkuvasta oppimisesta. Osaavan työvoiman tarjonnalla voidaan edistää työllistymistä ja siten tukea yritysten kasvua. Ammatillisen koulutuksen rahoituksen tulee olla riittävää ja vastata sen laajaa tehtävää. Erityisesti heikossa työllisyystilanteessa tulee huolehtia erityisesti työnhakijoiden osaamisen päivittämistä takaisin työelämän vaatimusten tasolle.

Vapaa-ajan palvelut merkitsevät elinvoimaa ja hyvinvointia

Kuntien vapaa-ajan palvelut kattavat laajasti kulttuuri-, kirjasto-, liikunta- ja nuorisopalvelut, eikä valtio voi enempää vetäytyä näiden palveluiden rahoittamisesta. Huoli vapaa-ajan lähipalveluiden katoamisesta on suuri. Leikkaukset kulttuurin (ml. kirjastot) sekä nuoriso- ja liikuntatoimen valtion-osuuksiin ja -avustuksiin tarkoittavat leikkauksia näihin palveluihin.

Liikunnan, kulttuurin ja nuorisotyön rakenteet, työpaikat ja tilat hyödyntävät myös yhdistys- ja järjestökenttää. Toimivat ja vaikuttavat vapaa-ajan palvelut ovat keskeinen keino lisätä kaikenikäisten kuntalaisten hyvinvointia ja terveyttä osana kuntien lakisääteistä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tehtävää sekä ylläpitää paikkakunnan ja alueen elinvoimaa.

Ilman kuntien luomaa ja ylläpitämää vapaa-aikapalveluiden perustaa ja avustustoimintaa, ei ole tarjolla lähipalveluita, hyviä olosuhteita tai työpaikkoja muillekaan toimijoille. Valtionosuuksiin ja avustuksiin tehdyt säästöt vievät mahdollisuuksia toiminnan kehittämiseltä. Kunnilla ei ole velvollisuutta kompensoida valtion tekemiä säästöjä muille yhteisöille. Suurin osa kunnista ei sitä edes voi tehdä, vaikka halua olisi, jos kuntien vapaa-aikapalveluiden resursseista edelleen leikataan.

Valtion digitalisaatorahoitus ei tue johdonmukaista ja pitkäjänteistä uudistumista

Valtio muodostaa toimillaan digitalisaation yhteentoimivuuden perustan: sujuva julkisen hallinnon toiminta ja viranomaisrajat ylittävät prosessit on mahdollista toteuttaa vain, jos valtio huolehtii yhteentoimivuuden kansallisesta tietopohjasta, kuten sanastoista, tietomalleista, tiedonhallintakartasta, rajapintakuvauksista, luokituksista ja koodistoista sekä tukee näiden käyttöönottoa kunnissa.

Kuntien näkökulmasta valtion rooli digitalisaatorahoituksessa on merkittävää myös sen vipuvarsivaikutuksen kautta. Kunnat uskaltautuvat ohjata sen varassa toimintoihin omaa rahoitustaan. Se mahdollistaa myös kuntien yhteiskehittämisen ja tulosten jakamisen laajemmin hyödynnettäväksi eri toimijoiden kesken. Valtion digitalisaation toteutukseen suunnattu rahoitus on jäänyt vähäiseksi ja soveltuu huonosti kokeiluhankkeisiin. Lisäksi pistemäiset säästöt erilaisiin tietoyhteiskunnan rakenteisiin rapauttavat yhteistyötä ja voivat nostaa kustannuksia toisaalla.

Suomessa julkisen hallinnon digitalisaatiossa nojataan vahvasti eri viranomaisten ylläpitämiin, keskitettyihin tietovarantoihin tai -järjestelmiin, joita

kunnat ja muut viranomaiset ovat uusiin lakeihin perustuen velvoitettuja käyttämään ja toimittamaan tietoja. Kun 'yhden luukun' palveluja edistetään, kuntien tulee muokata omia järjestelmiään ja integroida ne valtakunnallisiin palveluihin. Näistä syntyy lisäinvestointeja, päällekkäisiä velvollisuuksia sekä ylläpitokustannuksia erilaisten päivitysten, tietojen raportoinnin ja tiedon säilyttämisen kautta.

Valtion tulee tunnistaa nämä digitalisaation vaikutusketjut, pyrkiä aktiivisesti purkamaan päällekkäisyyksiä ja vastata välillisistä kustannusvaikutuksista omalta osaltaan. Tällä hetkellä näitä piilokustannuksia ei tunnisteta riittävästi. Digitalisaation tulee keventää ja sujuvoittaa toimintaa, ei tuoda päällekkäistä työtä.

Lisäksi tietovarantoja rakennetaan ja uusia kunnille kohdistuvia digivelvoitteita säädetään koko ajan lisää, esimerkkinä Valtiokonttorin ylläpidettäväksi valmisteilla oleva hankintatievaranto, Traficomien maanalaisia verkostoja koskevat tietopalvelut sekä ympäristöministeriön hallinnonalan Ryhti-järjestelmä, johon tulee toimittaa kaavoitus- ja rakennusvalvontatehtävissä syntyviä tietoja yhteentoimivina kaikista Suomen kunnista.

Valtakunnallisista järjestelmistä saadaan hyötyjä vasta myöhemmin, kun yhteentoimivuus ja toimivat tiedonsiirrot kunnista saadaan valtakunnallisesti toteutettua. Digitalisaation tuottavuuspuheessa vedotaan sen tuomiin säästöihin, mutta säästöjä ei synny, jos digitalisaatiota ei toteuteta loppuun saakka laadukkaasti ja samalla pureta myös vanhoja toimintamalleja ja prosesseja aktiivisesti. Suomen yhä kasvava haaste on, että lainsäädäntö ei tunnista esimerkiksi pilvipalvelujen, datan, rajapintojen sekä automaation ja tekoälyn mahdollisuuksia riittävän nopeasti. Jäämme koko ajan jälkeen kehityksestä, mitä me voisimme uudella teknologialla tehdä.

Tiedon hyödyntämistä ja uusien teknologioiden käyttöä tulisi tukea kokeiluhankkeilla. Muuttuneessa turvallisuustilanteessa tulee tehdä panostuksia myös tietoturvaan ja tiedon hallittuun virtaamiseen toimijoiden välillä.

Valtion on huomioitava, että koska kunnat toimivat useiden eri hallinnonalojen ohjauksen kohteena, yhteensovittamisen roolia ei voi jättää yksin kunnille. Valtion on myös itse pyrittävä systeemiseen lähestymistapaan digitalisaation kehittämisessä ja rahoituksessa.

EU:sta tulee laajoja vaatimuksia digitalisaation kehittämiselle. Niiden ei voida olettaa toteutuvan ilman kansallista panostusta.

Liikennevastuut: rahoitus, verkot ja palvelutaso

Liikenteen pitkäjänteinen rahoitus perusväylänpitoon ja kehittämiseen tulee varmistaa. Kunnille erityisen tärkeää on varmistaa MAL-sopimusten rahoitus myös jatkossa sekä turvata EU-rahoitusmahdollisuudet erityisesti TEN-T -ydinverkolle ja -kaupunkisolmukohtiin. Kumppanuus-/NRP-suunnitelmaan sisällytetään myös saavutettavuuden edistäminen muun muassa TEN-T-kattavan verkon hankkeilla. TEN-T-verkko on kriittinen saavutettavuudelle, kilpailukyvyllä, huoltovarmuudelle ja rajat ylittävälle yhteyksille.

Liikenteen rahoituksen ja verotuksen uudistuksissa valtion vastuita ei tule siirtää kunnille. Valtio ottaa johtajuuden raskaan liikenteen taukoalueiden valtakunnallisen verkon toteutuksesta EU-velvoitteet huomioiden. Henkilöjuna-liikenteen ostoliikenteen kilpailutus, ml. kalustoratkaisut, toteutetaan siten, että palvelutaso asiakkaille ei 2030-luvulla laske. Valtio selkiyttää omistustaan ja johtajuuttaan lentoasemaverkoston ylläpidossa ja kehittämisessä.

Ilman kunnille suunnattua tukea liikenteen uusien digivelvoitteiden toimeenpano ei etene. Liikennedatan tuottavuushyödyt realisoituvat vasta, kun kunnista kansalliseen yhteyspisteeseen toimitettava data on yhteentoimivaa ja jatkuvasti päivittyvää. Yksityistielain muutoksessa ei tule lisätä kuntien vastuita säätämällä mahdollisuudesta velvoittaa kunta tiekunnan osakkaaksi.

Kuntien yhdyskuntarakentamisen rahoitus ja yhdyskuntien kestävän kehittämisen työkalut kunnille turvattava

Kunnat vastaavat maankäyttöpoliittikan kokonaisuudesta yleiskaavoittamalla, asemakaavoittamalla sekä rakentamalla yhdyskuntatekniikkaa ja viheralueita. Kuntien elinvoiman säilyttämisen ja kehittämisen kannalta on välttämätöntä, että eri tarkoituksiin soveltuvia tontteja on tarjolla jatkuvasti riittävästi ja oikeilta paikoilta ja että elinympäristöt ovat toimivia, turvallisia, viihtyisiä ja ekologisesti kestäviä.

Maankäyttö- ja rakennuslain meneillään olevan kokonaisuudistuksen osalta on huolehdittava, että myös tuleva lainsäädäntö mahdollistaa kaavoituksen ja yhdyskuntarakentamisen tuottaman maan arvonnousun hyödyntämisen ja kohdentamisen yhdyskuntarakentamisesta (kadut, jalankulku- ja pyöräilyväylät sekä viheralueet) aiheutuvien kustannusten kattamiseen.

Uuden yhdyskuntarakentamislain valmisteluvaiheen luonnoksessa on ehdotettu kunnan yleisten alueiden suunnitelmaan sisältövaatimuksia, joilla voisi olla merkittäviä kustannusvaikutuksia yleisten alueiden rakentamisen ja

kunnossapidon kustannuksiin. Jatkovalmistelussa on varmistettava, etteivät säännökset johda hallitsemattomaan kuntien yleisten alueiden toteutuksen ja kunnossapidon kustannusten nousuun. Tietojen yhteentoimivuuteen ja sujuviin tietovirtoihin perustuva infranprosessien digitalisointi toisi pitkällä aikavälillä huomattavaa tuottavuushyötyä.

Valmisteilla olevalla uudella alueidenkäyttölaitilla ja alueidenkäyttölain muutoksella (laki kaavojen toteuttamisesta) on merkittäviä välittömiä ja välillisiä vaikutuksia kuntien talouteen ja hallintoon. Lakiluonnoksessa on esitetty kunnille myös uusia tehtäviä, joista koituvat kustannukset tulisi korvata rahoitusperiaatteen mukaisesti, ellei laki anna kunnalle mahdollisuutta periä kustannuksia esimerkiksi maanomistajilta. Kuntien hallinnollista taakkaa ja kustannuksia lisääviä ehdotuksia ovat muun muassa tuulivoiman etäisyys-sääntelystä koituvat rajoitukset.

Energiasiirtymää ohjaavan lainsäädännön toimeenpano kustannustehokkuus ja vaikuttavuus edellä

Energiatehokkuusdirektiivin artikla 6 toimeenpannaan Suomessa pakollisten peruskorjausten sijasta vaihtoehtoisilla toimilla (energiatehokkuussopimus). Niiden vuotuiseksi lisäkustannukseksi VTT arvioi 115–212 miljoonaa euroa, kun vuotuinen lisäinvestointitarve olisi ollut pakollisten peruskorjausten vaihtoehdossa miljardiluokkaa. Energiatehokkuussopimustoimintaan sisältyviin energiatehokkuustoimiin liittyy kuitenkin oleellisesti kustannustehokkuus, joka pienentää vaikutusta.

Varautuminen ilmastonmuutoksen riskeihin, resilienssin lisääminen ja luontokadon pysäyttäminen välttämätöntä jo nyt

Maailman eri maiden kansalliset ilmastotoimet eivät toistaiseksi riitä rajoittamaan maapallon keskilämpötilan nousua 1,5°C tai edes 2°C asteeseen verrattuna teollistumista edeltävään aikaan. Pariisin sopimuksen mukaisen ilmaston lämpenemisuran saavuttaminen näyttää siten hyvin epätodennäköiseltä. Ilmaston lämpeneminen vaikuttaa kansantalouteen ja julkiseen talouteen sitä negatiivisemmin, mitä enemmän lämpenemistä tapahtuu. Valtiovarainministeriön mukaan ilmastonmuutokseen sopeutumisen nähtiin tukevan julkisen talouden tilannetta myös niissä arvioissa, missä ilmaston lämpeneminen oli voimakkaampaa.

Kansallinen ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelma 2030 on varsin monipuolinen, mutta se keskittyy vahvasti hallinnollislainsäädännöllisiin menettelyihin. Pääsääntöisesti siitä puuttuvat suorat kannusteet

konkreettisiin toimenpiteisiin. Kuntien ilmastonmuutokseen sopeutumista tulee vauhdittaa erityisellä investointituella infrastruktuurihankkeisiin, kuten hellehaittoja torjuviin kiinteistöjen viilennyskorjauksiin tai hulevesien hallinnan ja tulvariskien ehkäisyn investointeihin.

Luonnon tilan parantamista koskevien tavoitteiden tulee olla sellaisia, ettei niillä vaikeuteta mahdollisuuksia kansainvälisten biodiversitettisopimusten tavoitteiden saavuttamista. Valtion toimet eivät myöskään saisi johtaa kuntien oman, paikallisen luontotyön heikentämiseen esimerkiksi isoissa väylä-hankkeissa. Myös uuden liiketoiminnan luominen ennallistamistoimien kautta sekä luonnonarvomarkkinoiden kehittäminen voivat tarjota kunnille uusia mahdollisuuksia myös rahoituksen osalta.

Kunnat mukaan NRP-suunnitelman valmisteluun

Kunnat ovat olleet aktiivisesti mukana toteuttamassa ja rahoittamassa osallista erilaisia investointi- ja kehittämishankkeita rakennerahasto- että maaseudun kehittämisen ohjelmissa. EU:n komission ehdotus seuraavan rahoituskehyskauden 2028–2034 toteuttamisesta poikkeaa huomattavasti nykyisestä. Samalla EU-osarahoitteinen kehittämis- ja investointitoiminta sidotaan entistä vahvemmin komission maakohtaisissa suosituksissa esitettyihin uudistuksiin ja investointitarpeisiin.

Kansallisen ja alueellisen kumppanuussuunnitelma (NRP-suunnitelma) on kaikkiaan noin 20 miljardin euron suunnitelma, jolla viedään eteenpäin EU:n määrittelemiä prioriteetteja kilpailukyyn, työllisyyden, osaamisen kehittämisen ja elinvoiman edistämisen osalta. Suunnitelma edellyttää kansallisen osarahoituksen varaamista vuodesta 2028 eteenpäin. Kuntien mahdollinen osarahoitus tulee käytännön hanketoiminnan kautta.

Komission esitys jäsenvaltiokohtaisesta yhdestä suunnitelmasta edellyttää kuntien ja kaupunkien tiiviimpää kytkemistä paitsi keskusteluihin suunnitelman rahoituksen kärjistä ja tavoitteista, myös kansallisiin keskusteluihin eurooppalaista ohjausjaksoa ja maakohtaisia suosituksia koskien. Kuntaliitto korostaa, että NRP-suunnitelmaa tulee lähteä rakentamaan vahvasti alue- ja kuntalähtöisesti toimenpiteitä työllisyyden, osaavan työvoiman ja elinkeinojen edistämiseen hakien.

SUOMEN KUNTALIITTO